

**NOVÁK GÉZA MÁTÉ – SZÁRI LAURA – KATONA VANDA:
DEFEKT? – SZÍNHÁZ ÉS DRÁMA A FOGYATÉKOSSÁGÜGYERT.
FOGYATÉKOS SZEMÉLYEK ESÉLYEGYENLŐSÉGÉÉRT
KÖZHASZNÚ NONPROFIT KFT., 2014.**

Két kritika egy könyvről

I. Körömi Gábor: Fogyatékos- ságügy és drámapedagógia

RÁHANGOLÓDÁS

Az a megtiszteltetés ért, hogy egy pedagógiai könyvbemutatón „első olvasóként” 2014. október 21-én a Hagyományok Házában én mutathattam be a könyvet. Ahhoz, hogy beszélni tudjak róla, meg kellett keresnem, hogy drámapedagógusként milyen kapcsolódásaim vannak a fogyatékos-ságügyhöz. Minden könyv utazás – amióta olvasom a könyvet, s utazom ebben a témában, számos olyan ember, emlék jut eszembe, ami mind azt jelzi, hogy bizony nagyon is sok közöm van hozzá.

Mindenekelőtt kamaszkorom egyik legmeghatározóbb személyisége, egy sclerosis multiplex mozgássérült fiatalember jut eszembe, teológiára járt a Pázmányra, s a nyolcvanas évek második felében egy „Bokor-közösség” vezetőjeként határozta meg kis baráti társaságunk hétköznapjait. Amikor épp nem színjátszó próbán voltam, barátaimmal eljártunk Erikhez és a feleségéhez, Évához a gödöllői királyi kastélyba, melynek egyik fele szociális otthonként működött. Mit csináltunk együtt? Nem

is tudom pontosan, beszélgettünk, pizzát süttöttünk, énekeltünk, ünnepeltünk, még kirándultunk is, és többet tanultam tőle elfogadásból és toleranciából, mint bármilyen iskolában.

Aztán fiatal pedagógusként találkoztam a '90-es évek meghatározó elméleti szakemberével, a „Bárczi” első drámapedagógusával, a 2006-ban tragikusan elhunyt Szauder Erikkel. Erik egy kávéházi beszélgetés közben mesélt egy filmélményéről, egy skandináv kerekesszékes fiatalemberről, aki énekelni tanult, s Erik büszkén mesélte,

az igazi elfogadás
nem a könyörület

hogy amikor az illető nem készült fel alaposan az órájára, akkor bizony alaposan leteremtették. Ezzel azt magyarázta, hogy az igazi elfogadás nem a könyörület, hanem az,

ha azt érzi az illető, hogy egyenjogú a többiekkel, s nem csak egy megtúrt, egy eltúrt, egy „defektes” valaki.

És eszembe jutott az iskolám, ahol EU-s pályázat keretén belül „akadálymentesítették” az egész épületet, csak fogtuk a fejünket, mi mindennek meg kell felelni, mindenhol korlátok, sehol egy szabad falfelület. Pedig akkor már hozzánk járt Bence, aki harmadik osztályig még együtt futkározott a többiekkel, ám állapota kerekesszéke kényszerítette. Megjegyzem, így is iskolánk legtehetségesebb tanulója, sorra nyeri a kémia- és a fizikaver-

senyeket. Csak járni és beszélni nem tud. Vagy Anett, aki beteg kislánya miatt nem tudott visszajönni tanítani az iskolánkba, helyette otthon ápolja és hordja kezelésekre Eriket (történetem harmadik Erikjét), s éli a gondozó szülők államilag alig, vagy pontosabban sehogyan el nem ismert hétköznapjait.

S ahogy közeledik a könyvbemutató határideje, úgy szaporodnak az emlékek, a tapasztalatok, a drámafoglalkozások. Mennyi minden vesz körül minket fogyatékoságügyben! Mégis mindaddig, amíg nincs a családban, vagy a saját környezetünkben ilyen szereplő, csak távolról nézzük a fogyatékosokat: ez velünk úgysem történik meg, ez mind mások problémája, igen, persze, valakiknek ez fontos, de hát ez engem úgysem érint...

Vagy mégis?

Mit tehet a fogyatékoságügy és mit tehet a drámapedagógia, ezen belül a színházi nevelés, hogy ez a kérdés megfogalmazódjon a fiatalokban? S merre induljunk, hogy esetleg a kérdésre érvényes válaszok szülessenek? Mit tud tenni a tudomány, mit tud tenni a művészet, a drámapedagógia azért, hogy a fiatalok elgondolkodjanak a fogyatékosággal élő, vagy épp csak „más” embertársaikhoz fűződő viszonyról?

Ehhez a szemléletváltáshoz, ehhez a társadalmi ügryhöz tesz hozzá valami nagyon fontosat ez a projekt, és a projekthez kapcsolódó kutatás alapján készült könyv.

„A szerzők az esztétikai élmény megidézése, a tudományos kutatás és a nyílt emberi párbeszéd hármasságában tettek ta-

nulságos kísérletet arra, hogy programjaik ifjú résztvevőiben ez a „defekt” – ha van – kijavítódjék.” – emeli ki Trencsényi László a könyvhöz írt bevezetőjében.

MI IS EZ A KÖNYV?

Egy TÁMOP pályázatra¹ jelentkezett a 21. Színház a Nevelésért Egyesület a Megálló Csoport Alapítvánnyal, egy színházi nevelési program és a hozzá kapcsolódó kutatás szándékával.

Céljuk az volt, hogy olyan színházi nevelési programot próbáljanak ki, mely a fogyatékoságügy témájában segíti a középiskolások nevelését.

céljuk az volt, hogy olyan színházi nevelési programot próbáljanak ki, mely a fogyatékoságügy témájában segíti a középiskolások nevelését

Maga a színházi nevelési projekt, amiből ez a könyv született, 2013. szeptember és 2014. január között zajlott középiskolások

csoportok részvételével. De maga a projekt nem itt kezdődött.

Sokkal inkább valahol éveekkel ezelőtt, amikor Novák Géza Máté elkezdett dolgozni az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógy-pedagógiai Karán. Olyan fiatal gyógy-pedagógusokkal, akik nyitottak voltak a drámapedagógia felé, létrehozott egy drámacsoportot. Tehetséggondozó programként a művészeti nevelés és a színházterápia területén – érzékenyítő színházi nevelési programot dolgoztak ki a fogyatékoságügy és a köznevelés számára, közben folyamatosan képezték magukat az egyetemen belül, majd partnereket kerestek az együttműködésre. Az említett két civil egyesület együttműködésében készült egy előadás

⁵ Az Új Széchenyi Terv: *A fizikai és info-kommunikációs akadálymentesítés szakmai tudásának kialakítása* elnevezésű, TÁMOP 5.4.5. 11/01 2012 0001 számú projektjének Középfokú adaptáció komponensében készült a pályázat.

You Can Change! (Szálljal már le!) címmel. Ennek a munkának színházpedagógiai folytatása volt a *Defekt?* című program.

HOGYAN ÉPÜLT FEL A PROJEKT?

A könyv részletesen bemutatja a színházi nevelési projektet. Leírja, hogy mi történik a foglalkozáson, a jelenetek bemutatása mellett a képanyag is betekintést nyújt a színházi stílusba. A Kutatók Éjszakáján nekem is volt lehetőségem megnézni a színházi jeleneteket. Igazi színházat, visszafogott, mindenféle érzélgősségtől és tanári póztól mentes színházi jeleneteket láttam, melyek a másság köré épülnek. Hétköznapi jelmezekben, jelzésekkel játszottak, sok esetben maguk előtt tartva a reflektort, hogy megvilágítsák egymás jeleneteit.

Helyzetek, melyekben mindig valaki valamiben más. Van, aki túlságosan hangos, akad, aki épp ellenkezőleg, nem hall, az egyiket a mássága miatt szólják meg, és van, akit a különösége miatt. „Máshogy mindenki más...” talán ezzel az Oravecz Imre-sorral lehetne összefoglalni a jelenetsort, ha... ha nem lenne az a néhány jelenet, mely már egyértelműen a fogyatékosághoz viszi közel a nézőket. Az egyikben egy gondnok mutatja be „az egyetemistáknak” az „intézményt”, ahol felnőtt fogyatékosok élnek, de a vendégeket inkább elijeszti az intézetbe zárt másság. A másik, az utolsó jelenetként előadott, tulajdonképpen hétköznapi helyzet, egy gyorsétteremben járunk, ahol a szomszéd asztaltáraság ünnepeltje háborodik fel egy kerekesszékes fiú, Jonas és kísérője jelenlétében... A színházi jelenetek után elindul a párbeszéd, megszólítják a fiatalokat, megbeszélik a jeleneteket, majd a

forró szék és a fórum színház konvencióját alkalmazva a fiatalok kipróbálják, hogyan oldható meg „másképpen” ez a helyzet.

A könyv ezután bevezet a projekt kutatómódszertanába. Kevert módszerrel dolgoznak, kérdőíves kutatás mellett fókuszcsoportos és egyéni interjúkkal, kérdőívekkel igyekeznek a fiatalok témához való viszonyulását vizsgálni a foglalkozások előtt és után. Hívószavaik a beszélgetésekhez: defekt, másság, fogyatékoság. A foglalkozás és az interjúk után felkínálják a fiataloknak a további együttműködés lehetőségét is, egy blogot indítottak, ahol nemcsak a színész drámatanárok, hanem a középiskolások is megoszthatják a reflexióikat.

Nemcsak a fiatalok lesznek a kutatás részesei, hanem maguk az alkotók is, hiszen kutatás közben ők is reflektálnak a színházi munkára és a fiatalokkal végigjátszott foglalkozássorozatra. Arra keresik a választ,

hogy a saját életükben mi történik most velük – fiatal drámatanárok gyógypedagógusokban és a kortárs segítőkben. A foglalkozásokat megelőző és követő fókuszcsoportos interjúk összegzése után a könyv az egyéni interjúkra adott kutatói reflexiókat elemzi. Befejezésül egy összegzést kapunk, majd részletes és alapos irodalomjegyzék és melléklet következik.

KIK TUDJÁK HASZNÁLNI?

Fontos kérdés, hogy egy színházpedagógiai munka és kutatás lenyomataként készült könyvet kik tudnak majd használni? Mindenekelőtt úgy gondolom, hogy olyan, fogyatékosághoz közeli pedagógusok, akik a felsőoktatásban szívesen vesznek minden módszertani segítségét. Természe-

tesen haszonnal forgathatják a pedagógusképzésben, különösen a gyógypedagógusképzésben részt vevő hallgatók, de számíthatunk a drámapedagógusok, színházi nevelésben érintett szakemberek érdeklődésére is. S haszonnal forgathatja minden olyan középiskolai tanár, aki a pedagógiai munkát a gyerekekkel együtt és nem a fejük fölött, tantervet és nevelési programot végrehajtóként képzelel el. Tanulságos a kérdezős mód és az odafigyelés, ahogy a kutatók az interjúk során meghallgatják a fiatalokat.

Nem utolsó sorban pedig minden olyan, humán érdeklődésű, drámapedagógiában érdekelt doktorandusz hallgatónak ajánlom, akiknek, mint e sorok írójának, ez a könyv segít egy kicsit elmélyülni a fogyatékosügy jelenlegi szakirodalmában és szaknyelvében.

Végezetül két fontos gondolatot szeretnék kiemelni a könyvből. Az összegzés tanulságaira és a továbblépés lehetőségeire vetnek fényt az alábbi sorok.

„Az elfogadás mértékét nagyban befolyásolja, hogy mennyire van a résztvevőknek közvetlenebb kapcsolatuk fogyatékos személyekkel.”

Úgy gondolom, Novák Géza Máté és csapata ebben a projektben arra tett kísérletet, hogy a középiskolásoknak közvetlenebb kapcsolatuk legyen a fogyatékosgyűgygel, ahogy én is erre tettem kísérletet ebben az ismertetőben.

„A bizalom és az elfogadás hiánya, a cselekvés, a részvétel hiánya, a segítségnyújtás, vagy a segítség respektálásának a hiánya, a törődés, gondolkodás, neveltetés hiánya hatja át motívumok szintjén a fiatalok történeteit. A fiatalok passzivitásával, érdektelenségével kapcsolatban jól rímel mindez az Ifjúságkutatás 2012 eredményeire: »Az új nemzedék legfontosabb élepszakaszát egy olyan világban éli, ahol a társadalom alrendszerében strukturáli-

san kódolt a bizonytalanság, ahol az elhomályosult tradíciók helyett csupán ködös és távoli igazodási pontok léteznek.«”

Hiszem, ha egy színházi nevelési program megérint és elgondolkodtat több mint százötven középiskolást olyan kérdésekről, mint a másság és a fogyatékoság, akkor az már egy kis igazodási pont lehet zajló világunkban.

II. Kiss Hajnal: Egy drámapedagógiai kutatás zárókötetéről a Zöld Vadonban

Október 16-án a Zöld Vadonban, az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar könyvtárában került sor a *Defekt? Színház- és dráma a fogyatékosügyéért* című projekt- és könyvbemutatóra. Az esemény moderátorként Trencsényi László, a kar pedagógiatanára, egyben a *Beszélgetések a Zöld Vadonban*-sorozat kezdeményezője bevezetőjében felidézte a könyvtári különgyűjteménynek adott – nemzedékének életérzésére utaló – elnevezést, a kései József Attilától kölcsönzött fogalmat: „Ifjúságom, e zöld vadont/szabadnak hittem és öröknek.” Ezek az összefüggések a közös gondolkodás által élővé tehetik olvasmányélményeinket. Ezen a negyedik beszélgetésen a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Karról jöttek a bemutatott kötet szerzői és a program munkatársai.

A kutatásvezető Novák Géza Máté, egyúttal a 17 éve működő 21. Színház a Nevelésért Egyesületet is képviselve arról számolt be, hogy a középiskolásokkal dolgozó osztálytermi program szerteágazó kooperációból született: a 21. Színház a Nevelésért Egyesület: *Defekt?* című színházi nevelési foglalkozása a Megálló Csoport Alapítvány és Színház klienseit, művészetterapeutáit bevonva a Fogyatékos

Személyek Esélyegyenlőségéért Közhasznú Nonprofit Kft. támogatásával valósult meg. Színház iránt érzékeny gyógypedagógusok segítettek a munkájukat. A program reményeik szerint „elősegíti a köznevelés szereplőinek a fogyatékoságügy iránti érzékenyítését.” (7. o.).

EGYENRANGÚ SZEREPEK ÉS HORIZONTÁLIS TANULÁS

A könyvbemutatón Szári Laura beszélt az oktatási, kutatási módszerükről, amely egyúttal „művészeti eseménynek” is tekinthető. A hatfős kutatócsoport az infokommunikációs és akadálymentesítési kísérleti képzésében résztvevő hét középiskola tanulócsoportjaival – „a közös munka meg-
alapozása érdekében” – tizenégy 40-50 perces fókuszcsoportos interjúút készített a drámafoglalkozások előtt. Elsődleges cél itt a bevonódás elősegítése volt. Ezt egy tizenöt alkalmas, kétlépcsős drámafoglalkozás követte a fiatalokkal, akiknek nem nagyon voltak előzetes színházi élményeik. (A foglalkozások előtt és után kérdőívvel mérték fel a diákok alapadatait és a témával kapcsolatos attitűdjét.) Az első, 135 perces érzékenyítő drámafoglalkozás „a ráhangolódást, a csoportdinamikák feltérképezését és a dramatikus munkaformákkal való ismerkedést” (7. o.) szolgálta. A második, 180 perces

elsődleges cél itt a bevonódás elősegítése volt

foglalkozáson a kicsoportos reflektív beszélgetést egy rövidebb és egy hosszabb színházi rész fogja közre, majd mindez később „defektusorientált” fórumszínházas jelenetté változott.² A programon belül a folyamatos visszacsatolás is biztosított volt: a résztvevő diákok anonim blogbejegyzésekben írhatták le megjegyzéseiket a történekről. (Trencsényi László nem véletlenül vetette fel azt, hogy egy új, „praxisban igazolódó módszer” született, amely talán a hagyományos kutatásokkal is egyenrangú.)

Izgalmas kérdés, hogy milyen egyéni és társadalmi anomáliákkal foglalkoztak a kutatócsoport által kifejlesztett színházi etűdök, és azok feldolgozásával milyen hatást lehetett elérni a középiskolásokban. Az osztályteremben „színpadra vitt”

színházi etűdsorozat (12 etűd, 40 perces időtartammal) olyan problémákat feszegetett, mint az önel-fogadás – szorongás/

megfelelés, a szociális kompetencia hiánya, a szexizmus, a családon belüli diszfunkciók, (társ)függőség, a fogyatékosághoz való viszonyulás (figyelemhiány, elutasítás), a szélsőséges egoizmus és a látszatsegítés. Az etűdök „indirekt módon fogalmazzák meg a különbözőség és fogyatékoság témája körüli kihívásokat és sztereotípiákat.” (106. o.) A kutató maga is résztvevő, a kutatás alanya maga is értelmezői szerepben, kölcsönösen érintetteként, erős érzelmi töltéssel.

² A Fórumszínház Augusto Boal rendező, népművelő által kidolgozott munkaforma, amely kettős hatáson alapul. Egyrészt „az értelmet” és „azt az előzetes tudást” hangsúlyozó és a lineáris történetmesélést kerülő brechti hagyományt fejleszti tovább, amikor „a színészek által prezentált színházi jelenet egy olyan helyzetet dolgoz fel, amelyben elnyomott helyzetbe kerül az egyik szereplő. A nézők (tanuló, kliens) közül valaki belép ebbe a szituációba és a saját elgondolásai alapján alakítja a főhőst (protagonistát). [...] a nézők a sorozatos visszajátzások (remake), szerepbélések alkalmazásával utat találnak a szorongató helyzet leküzdésére” a foglalkozásvezető irányításával. Boal drámapedagógiájára „Paulo Freire nevelésfilozófiájára, a „tranzitív tanulás” elve hatott, melyben a tanuló (...) a tanulási folyamat aktív résztvevője, alakítója. A tanár segítőtárs, aki közös megegyezés alapján irányítja a munkát.” (24. o.)

Katona Vanda megjegyezte, hogy a gyorsétteremben játszódó kerekesszékes Jonas-jelenet előadása az egyik résztvevő-nézőből rokoní érintettségé kapcsán erős érzelmeket váltott ki. És épp ez a cél, hogy a tanulók saját életükre vonatkoztatva is éljék át a színházi jelenetek felkínálta problémákat. A könyvbemutató egyik résztvevője megjegyzésére, hogy érdemes lenne pszichológust is bevonni a kutatócsoportba, Katona Vanda válasza szerint nincs szükség, a felszínre hozott erős érzelmeket sikerült kezelni a kutatás biztonsági hálójával: a kutatócsoportban ugyanis van csoportterápiás tapasztalattal rendelkező szakember, míg a néző-részvevőt maga a dráma-keret is védte.

KIDERÜLT: „...MINDENKI MÁS A MAGA MÓDJÁN.”

A diákok az eljátszott etüdokben, a kérdőívek nyitott kérdéseire adott válaszaikban és a nyolcfős fókuszcsoportokban szabad asszociációval határozhatták meg a normalitást, a másság, a defekt és a hátrányos helyzet fogalmát. Minél inkább sikerült bevonni a diákokat a munkába, annál elmélyültebb válaszokat adtak: a másság egyre kevésbé negatív jelentéssel (az egyénben rejlő hibákat feltételezve) jelent meg, hanem egyre inkább, mint érték, mint önmegvalósítás.

Sok csoportnál előkerültek társadalmi szempontok is, amelyek defektessé tehetnek egy helyzetet vagy személyt. „Én defektusnak érzem magam, mert nem vagyok tömeggyártmány. Én nem vagyok

Barbie [...] én defektus vagyok, mert nem azonosulok a társadalommal” – vallja az egyik diák (94. o.). A foglalkozások előtti és utáni fókuszcsoport és az egyéni interjúk remek „adatgyűjtési” módszereknek bizonyultak. A tizenhat éves átlagéletkorú középiskolás csoportok ugyanis megdöbbentő éleslátással tisztázták a fogalmakat,

és mutattak rá az általuk tapasztalt társadalmi problémákra. „A mentalitásbeli problémák között leginkább az elfogadás hiánya és az egymással szembeni előítéletek és érdektelenség volt a leghangúlyosabb. [...] Az emberek nem figyel-

minél inkább sikerült bevonni a diákokat a munkába, annál elmélyültebb válaszokat adtak: a másság egyre kevésbé negatív jelentéssel (az egyénben rejlő hibákat feltételezve) jelent meg, hanem egyre inkább, mint érték, mint önmegvalósítás

sokat panaszkodnak, de nem tesznek semmit a problémák megoldására” – fejtette ki az egyik résztvevő (59. o.). A hátrányos helyzet kapcsán „az érdektelenségre mutatott az is, hogy magas volt a válaszmegtagadók és a »nem tudom« válaszok aránya is” (63. o.). Ennek ellenére több csoportban a drámafoglalkozás az „önkifejezés eszközevé vált” (157. o.), a foglalkozások után felvett fókuszcsoportos interjúkon pedig a középiskolások nagyra értékelték az interaktivitást, a saját véleményalkotásra megteremtett lehetőséget és az élményszerűséget. Megvitaták, hogy miközben a fogyatékos szó megbélyegző, mennyire terjeszthető ki az empátia, a drámaforma hatására pedig „magába néz egy kicsit az ember” (128. o.). A tanulók elkezdtek nyíltabban kommunikálni egymással saját osztályukon belül. Az egyéni interjúk révén önreflexióhoz, személyes, saját élmények és történetek megosztásához is eljutottak.

A könyvbemutató zárásaként elhangzott, hogy a program hatása évek múlva is előjöhet. Sőt az egyik érintett, részt vevő

színház-terapeuta szerint „nem biztos, hogy abban megy végbe a legnagyobb változás, aki erről beszél” (47. o.).

Trencsényi László konklúziója szerint a kutatás tapasztalatai fellazító hatásúak, vagyis a több verzióban készült forgatókönyvtől ezek után bátrabb eltérést engedélyez magának az alkotó közösség. A kutatás dokumentációját illetően javasolta rögzíteni videó-melléklettel vagy egyéb innovatív lejegyzési stílussal azt, ami nehezen megfogható, de drámapedagógiai

szempontból a legizgalmasabb: amikor a folyamatban részt vevő fiatalok a felkínált motívumokkal elkezdenek színházszerű játékokat játszani. Hogy megtudjuk: mi játszódik le abban a fiatalban, aki éppen improvizál. A zárzó szerint a kutatók várják a többlépcsős folytatást, amikor „a fiatalok saját élményből hoznak létre jeleneteket,” talán a felsőoktatásban is. A blogbejegyzések szerint a középiskolásokban a program valódi szükségletet elégitett ki, de várnák a folytatást.

Tatabányai Múzeum – Bányászati és Ipari Skanzen – A rendezvény mindbárom célja megvalósult: tiszteletadás a gyermekekkel hivatásból foglalkozóknak, a múzeum új állandó kiállításának bemutatása, motiváció, hogy a kollégák a tanítványaikkal együtt térjenek vissza

Táizs Gergő múzeumi munkatárs

Ember és természet kapcsolata az Által-ér völgyében – Az ember nem is gondolná, hogy ilyen „unalmas iparvárosról” is lehet élményszerű, érdekes, szívet melengető kiállítás csinálni!

*Farkas Györgyi,
Sárberki Általános Iskola*